

Милош Д. Лутовац¹

ПОЉОПРИВРЕДА КАО ФАКТОР РАЗВОЈА ПРИВРЕДЕ ОПШТИНЕ БЕРАНЕ

Извод: Овај рад треба да понуди оквире аграрне и руралне политике као важног чиниоца у генерисању стратегије економског развоја Берана. Најпре следи општи осврт и кратко излагање о пољопривредној ситуацији и стању на руралним подручјима града Берана. Пољопривреда, мада и даље задржава доминантан положај у руралним регионима, више не може да обезбеди целовит развој руралних средина.

Кључне речи: пољопривреда, развој, рурална подручја, стратегија, аграрна политика.

Еволуција аграрно-економске мисли

Размишљања о пољопривреди, њеном значају и унапређењу, несумњиво спадају у најстарије облике економске и географске мисли, па и друштвене мисли у најширем смислу уопште. То је сасвим разумљиво када се има у виду да је то она област друштвене производње која је прва, а дуго време и једина пружала човеку средства за живот. Отуда и чињеница да већ у најранијим писаним траговима човекове мисли уопште, аграрно-економска мисао заузима веома значајно место. Овим временским приоритетом пољопривреде, објашњава се и чињеница да економска мисао у њој у почетку заузима највећи део укупног такозваног „економско-мисаоног фонда“ (Благојевић, 1996, стр. 21). Али све већим развојем и порастом значаја других области друштвене производње и аграрно-економска мисао у укупном склопу економско-географске мисли, и поред њеног апсолутног научног прогреса, има релативно све мањи значај.

Читав развита економско-географске мисли базиран је, пре свега, на развоју самих друштвено-економских односа уопште, а посебно у области пољопривреде. Развој економске мисли у нераздвојној је вези и са мисаоним развојем уопште, а посебно са развојем економске географије, чији саставни део, својом научном садржином и представља. Што се, пак, тиче саме економске географије, као научне дисциплине, разумљиво је што она од свог настанка, па и читавим током свог даљег развоја, кроз разне школе и правце економско-географске мисли, мање или више, али увек, у себе укључује и аграрну теорију.

¹ Милош Д. Лутовац, асистент, Висока пословна школа, Нови Сад.

Физичко-географске одлике Берана

Долина Лима у којој је смештено Беране² састоји се од низа жупних проширења врло повољних за живот људи. Једна од најпространијих и најплоднијих котлина у овој долини је Будимљанска жупа, односно Беранска котлина. Град Беране, Беранска котлина у Горњем Полимљу лежи између врхова планине Бјеласице на западу, Цмиљевице на истоку, Тивранске клисуре на северу и сутеске између Баља и Превије на југу (Лутовац, 1957, стр. 1-4). Као што се види она је природно добро ограничена, сем на североистоку, где је од Бихора одваја низ мањих кречњачких узвишења и гребена. У овим границама Беранска котлина се простире на приближно 400 km². У овако природно ограниченој котлини издвајају се неколико крупнијих морфолошких целина (Лутовац, 1927, стр. 10): Беранска котлина у ужем смислу речи, површи на планинским странама и врхови Бјеласице и Цмиљевице.

Пољопривредни значај развоја привреде Берана

Пољопривреда као важан чинилац развоја, заокупља пажњу научника и стручњака уопште, који је изучавају са најразличитијих страна. Сама организација и функционисање пољопривредног система представља предмет расправа и обухватних анализа. Стање пољопривреде Берана је крупно и сложено питање. Њиме се баве географи, економисти, агрономи па самим тим оно заслужује посебну пажњу. Тим пре што су данас пољопривредно неразвијене области предмет интересовања нашег друштва у целини. Рубно подручје, територије општине Беране, између планина Бјеласице на западу и Цмиљевице на истоку, састоји се из више села и засеока, која су веома повољна за развој пољопривреде и сточарства. Делове ових подручја карактерише становништво слабе економске јачине и положаја. Схватајући тежину свог положаја и места у транзиционим кретањима, већина становништва се окреће природи, тј. пољопривреди.

Становништво се углавном бави пољопривредним делатностима хетерогених садржаја: сточарство, овчарство, говедарство, прерада млека и млечних производа, воћарство, подизање шумских засада и експлоатација шуме (Благојевић, 1992, стр. 179). Привредна структура у овој руралној области била је изложена сталним променама. У почетку становништво је било ретко и бавило се углавном сточарством. Ливаде, пашњаци и шуме били су главна основа привредног живота и развоја (Лутовац, 1964, стр. 49). Данас, када говоримо о пољопривреди Берана, углавном мислимо на

² Више о пореклу имена града видети у: Лутовац, В. М. (1973). Иванград (Беране). *Земља и људи*, 23, стр. 1.

сточарство, воћарство и шумарство. Међутим, пољопривреду Берана треба посматрати у комплексу и узајамној повезаности. Подразумева се треба наглашавати оно што је најважније. У решавању пољопривредних питања ове области треба поћи од потребе успостављања равнотеже између шума, пашњака и земљишта повољног за пољопривредне културе. Што се тиче обрадивог земљишта, искоришћено је готово све што се могло отети од шуме. Какав је данас однос пољопривредних површина видимо у табели 1.

Табела 1. – Однос пољопривредних површина

Шуме	Пашњаци	Ливаде	Њиве	Неплодно	Воћњаци
46.9%	19.8%	16.1%	7.8%	7.8%	1.6%

Извор: www.monstat.cg.yu

У табели 1. видимо да је преко 90% целокупне површине повољно за привредно искоришћавање. Међутим, може се приметити неуједначен однос између ораница и других пољопривредних површина. Само нешто више од 25% долази на обрадиво земљиште (њиве, воћњаци, ливаде), док пашњаци захватају скоро 20%, а шуме и шумска земљишта приближно 50% укупне површине. Ако се узме цела област у разматрање на становника долази око 2.38 ха земљишта, а од тога на њиве и воћњаке отпада 0.29 ха., на ливаде 0.38 ха, на пашњаке 0.55 ха, на шуме 1.03 ха, и на неплодно земљиште 0.13 ха.³ Разуме се да у погледу величине поседа и врсте пољопривредне површине постоје разлике, што зависи од географских услова. Ако се Беранска котлина узме као целина, она у привредном погледу може да задовољи потребе домаћег становништва, а истовремено може да буде значајан фактор развоја целокупне привреде града Берана. Шта више, у њој у нормалним приликама постоји вишак, особито у стоци, воћу и дрвету. Према томе, ова је област као целина пољопривредно активна.

Међутим, данас се поставља питање: како ово планинско-брдско, рурално подручје најбоље искористити за пољопривреду и тиме задржати један део становништва у њему, и како допринети исхрани (околних) градских и индустријских насеља, с обзиром да привлачна снага индустрије и школа ипак вуку на своју страну. Земљорадња је у планинско-брдским крајевима Берана захватала знатне површине (Лутовац, 1933, стр. 16). Али данас, јавља се проблем и питање: да ли је планинска земљорадња у новонасталим условима потребна и корисна. Без сваке сумње, она ће се у сужењим оквирима одржати упоредо са сточарством (Лутовац, 1961, стр. 28).

Овде морамо поменути и планински туризам, иако он са њом нема непосредне везе, али може стимулативно утицати на пољопривреду. У планинама, околу Берана, које својим природним лепотама све више при-

³ Више видети на сајтовима: www.monstat.cg.yu; www.berane.cg.yu

влаче људе из градова, подижу се туристичка насеља, која се снабдевају прехранбеним производима (превасходно млеко, млечне прерађевине и месо) из непосредне околине.

У свим питањима, која се односе на пољопривреду Берана, наглашавани су природни услови и досадашњи друштвени утицаји. У прошлости се све развијало стихијски. Последице тога су штетне појаве, које се у новим условима морају и могу отклонити. Демократско друштво има могућности да ефикасније утиче на свестраније искоришћавање природе. Из свега до сада реченог може се бар приближно видети колики значај може имати пољопривреда у развоју Берана. Међутим, ипак се становништво овог краја, под утицајем индустрије, брже проређује него што би требало. Али како задржати потребан број становника у овим планинско-брдским, руралним крајевима? Без сваке сумње, будућа економска вредност пољопривредних производа, стимулативно ће утицати на привреду овог краја, а преко ње и на задржавање људи у њему. Међутим, само то није довољно, јер су и психички чиниоци од значаја за кретање људи из села у град. Неки млади људи почињу гледати на пољопривреду као на занимање ниже вредности. Градски живот као да добија смисао моде. Најефикаснији начин за отупљивање оваквих гледања је приближавање града и села, села и планине. Кад се пруже могућности да земљорадник може имати у селу приближно све оно што може наћи у граду, онда ће се мењати и схватања. Укратко, не може се одвојити град од села и село од планине, већ се морају привредно и духовно допуњавати и прожимати (Лутовац, 1966, стр. 9-12). У таквој хармонији планинско-брдски, рурални крајеви ће бити најбоље искоришћени. У прилог овоме иде пример области у Швајцарској, Аустрији, Француској, где се усред планине могу видети врло напредна насеља. Познато је да стратегија пољопривредног развоја представља дугорочно индикативно планирање и тражење могуће оперативне комбинације различитих приступа који се односе на конкретан начин и основне елементе одрживог развоја. Међутим, привреди Берана недостаје јасна развојна стратегија пољопривреде, која уважава међузависност и прожимање географских, економских, технолошких, социјалних и културних процеса развоја усклађених са потребама заштите и унапређења животне средине као и њихово програмско усмеравање. Утврђивање аграрне политике и њене развојне могућности подразумева не само тражење конкретних одговора, већ и постављање правих питања уз одговарајуће уважавање искуства других (Општина Беране, 2004, стр. 43-52).

Предузетничка рурална средина пружа највеће изгледе да се поможне сеоским подручјима Берана. Кључ за доношење таквих рурално-политичких мера је боље разумевање веза између предузетништва и регионалне економије, као и изградња систематичнијег приступа подршке руралним предузетницима.

Беране располаже просечним обимом обрадивог земљишта задовољавајућег квалитета и веома продуктивним у релативно повољним климатским условима (Лутовац, 1948, стр. 35). Ово земљиште има повољну конфигурацију и висок удео плодних површина, што представља значајан привредни потенцијал по становнику. Међутим, вишедеценијска погрешна аграрна политика и занемаривање руралних потенцијала допринели су да ове природне погодности нису ни могле бити валоризоване на прави начин (Николић и Максин-Мићић, 2003). Према томе пољопривреда и други рурални сектор нису дали могући допринос економском развоју Берана. Уз добру аграрну и руралну политику, агропривреда и рурална економија због своје повезаности са другим привредним секторима, великог значаја за запошљавање, прехранбену сигурност и еколошку равнотежу могле би послужити као неопходни развојни покретач (Јовановић Гавриловић, 2004, стр. 57-67). У том смислу је неопходно успоставити нови, тржишни статус аграрног и руралног сектора економије који ће имати значајне ефекте за развој привреде Берана у целини. Успостављање нове економске тржишне позиције агара и руралне привреде подразумева низ савремених политика и метода. Нема сумње да је удео примерене стратегије, политике и модела руралног развоја врло значајно. Где се тренутно налази Беране у погледу друштвене и, посебно, руралне (не)развијености у овом времену још боље нам је познато. Можда управо ова област најверљивије показује недопустиво кашњење у процесу (пост)модернизације нашег друштва. Оно што је до сада урађено на обликовању новог концепта развоја пољопривреде града Берана, неспорно упућује на закључак да је реч веома конкретном, богатој, разноврсној и дугорочној стратегији и политици развоја на руралним подручјима (Поповић, 2003). Такав развој у себи обједињује друштвену, економску, географску, социјалну, демографску, просторну и сваку другу важнију компоненту развоја одређеног простора (Стојанов, 1997).

Имајући ово у виду, јасно је да рурални развој својом комплексношћу превазилази не само оно што се уобичајено подразумева под аграрном политиком, већ и оно што се до пре извесног времена подразумевало под синтагмом „рурални развој“ (Поповић и Малешевић, 2003). Једном речју, смисао руралног развоја није само у пуком оживљавању овог простора и рерурализацији (Малешевић, 2004, стр. 183-202), већ и у омогућавању вишег квалитета живота у Беранској котлини, у његовој целисти, у односу на очигледно падање овог квалитета у урбаним и високоурбаним просторима.

Уместо закључка

Најзад, можемо слободно рећи да, колико год су аграр и рурално подручје Берана били готово у драматичним тешкоћама и очигледно запу-

штени, управо је у овој области могуће тражити излаз, не само за амортизовање заиста великих проблема процеса транзиције, већ и за укупан бржи развој и друштвену трансформацију Берана. Али разуме се, под одређеним, односно незаобилазним претпоставкама.

Литература

- Благојевић, О. (1996). *Економска мисао у Црној Гори*. Београд: Стручна књига.
- Благојевић, О. (1992). *Проблеми сељаштва*. Подгорица: Црногорска Академија Наука и Умјетности и Министарство финансија Црне Горе.
- Јовановић Гавриловић, Б. (2004). Концепт одрживог руралног развоја и његов значај за земље ЕУ и СЦГ, У *Институционалне реформе и транзиција агропривреде у Републици Србији*. Београд: Центар за издавачку делатност, Економски факултет.
- Лутовац, В. М. (1957). *Иванградско (Беранска) котлина*. Београд: Српска Академија Наука и Уметности и Географски институт.
- Лутовац, В. М. (1927). *Беране*. Београд: Гласник СГД.
- Лутовац, В. М. (1973). Иванград (Беране). *Земља и људи*, 23.
- Лутовац, В. М. (1948). *Наводњавање у Горњем Полимљу*. Београд: Архив за пољопривредне науке и технику.
- Лутовац, В. М. (1933). *Сточарство на североисточним Проклетијама*. Београд: Посебно издање Географског друштва, св. 14.
- Лутовац, В. М. (1961). Наше планинско сточарство у новим условима. У *Зборник радова VI конгреса географа ФНРЈ*. Љубљана.
- Лутовац, В. М. (1966). *Развитак индустрије и њен утицај на привреду насеља и демографске промене у Иванграду и његовој околини*. Београд: САНУ.
- Лутовац, В. М. (1964). Пољопривредни значај планинско-брдских крајева и услови задржавања становништва у њима. У *Годишњак географског друштва С.Р. Црне Горе*. Цетиње.
- Малешевић, К. (2004). Ирско искуство руралног развоја. *Екон. анали*, 163.
- Николић, М. и Максин-Мићић, М. (2003). Ограничења руралног развоја у условима транзиције. *Економски анали*, 159.
- Општина Беране (2004). *Нацрт стратешког плана општине Беране*. Беране: Пројекат ефикасна локална самоуправа Црна Гора.
- Поповић, В. (2003). *Европска аграрна подршка и одрживи рурални развој*. Београд: ИЕП.
- Поповић, В. и Малешевић, К. (2003). *Компатибилност аграрне политике СЦГ и заједничке аграрне политике ЕУ*. Београд: ИЕП.
- Стојанов, М. (1997). *Рурални развој; Агроэкономика 26/97*. Нови Сад: Пољопривредни факултет.